

РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ЯК СКЛАДНИК ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

CONSIDERATION OF CIVIL CASES IN COURT BY VIDEOCONFERENCE AS A COMPONENT OF ACCESS TO JUSTICE

Чорна А.І., студентка III курсу

*Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України*

Дяченко С.В., к.ю.н., доцент, адвокат,
доцент кафедри цивільного права та процесу

*Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України*

Стаття присвячена порядку розгляду цивільних справ у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Упровадження режиму відеоконференції, безумовно, сприяє всебічному, повному та об'єктивному дослідженню обставин справи. Проаналізовано актуальні доктринальні положення про поняття відеоконференції, її значення та особливості, обґрунтовано позиції, думки вчених із цього питання. Детально охарактеризовано порядок участі осіб у судовому засіданні в режимі відеоконференції та акцентовано увагу на розгляді цивільних справ у режимі відеоконференції за межами приміщення суду в умовах карантинних обмежень. Зазначено, що в період карантину відбулися суттєві зміни в законодавстві України щодо здійснення цивільного правосуддя. Так, учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні з дому або власного робочого місця.

Встановлено, що режим відеоконференції спрощує і прискорює роботу судів, допомагає учасникам цивільного процесу економити час та кошти. З'ясовано, що розгляд справ у режимі відеоконференції є важливою гарантією забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у цивільному процесі, та дозволяє більш продуктивно розглядати справи в суді.

Також досліджено значення відеоконференції в цивільному процесі в контексті позитивних та негативних аспектів. Виявлено, що не завжди можливе використання режиму відеоконференції через недостатню технічну оснащеність судів та надмірну завантаженість судів. У ході дослідження обґрунтовується практика судів щодо розгляду цивільних справ у режимі відеоконференції як доступу громадян до правосуддя. Відповідно, розгляд цивільних справ у дистанційному режимі є сучасним механізмом та ефективним засобом реалізації права особи на своєчасний розгляд справи та права на справедливий суд. Проведення судових засідань у режимі відеоконференції сприяє ефективному виконанню судом загальних принципів цивільного судочинства, зокрема відкритості та гласності.

Електронний суд постійно удосконалюється задля швидкого та доступного судочинства та є одним із варіантів виходу із ситуації, в якій суспільство сьогодні перебуває, пов'язаної з недовірою до судової влади.

Ключові слова: суд, правосуддя в цивільних справах, цивільне судочинство, відеоконференція, своєчасний розгляд справ, електронне судочинство, судова практика.

The article is devoted to the procedure of consideration of civil cases in court by videoconference. The introduction of videoconferencing certainly contributes to a comprehensive, complete and objective investigation of the circumstances of the case. The current doctrinal provisions on the concept of videoconferencing, its meaning and features are analyzed, the positions and opinions of scientists on this issue are substantiated. The procedure for participation of persons in a court hearing by videoconference is described in detail and attention is focused on the resolution of civil cases by videoconference outside the court premises under quarantine restrictions. It is noted that during the quarantine period there were significant changes in the legislation of Ukraine on the administration of civil justice. Yes, the parties to the case can take part in the court hearing from home or their own workplace.

It has been established that the videoconferencing regime simplifies and speeds up the work of courts, helps participants in civil proceedings to save time and money. It has been found that videoconferencing is an important guarantee of the safety of those involved in civil proceedings and allows for more productive court proceedings.

The importance of videoconferencing in civil proceedings in the context of positive and negative aspects is also studied. It was found that it is not always possible to use the videoconferencing mode due to insufficient technical equipment of courts and excessive workload of judges. The study substantiates the practice of courts to consider civil cases by videoconference, as access of citizens to justice. Accordingly, the consideration of civil cases remotely is a modern mechanism and an effective means of exercising the right of a person to timely consideration of the case and the right to a fair trial. Conducting court hearings by videoconference facilitates the effective implementation by the court of the general principles of civil procedure, including openness and publicity.

Consideration of cases by videoconference, the Electronic Court is constantly improving for the sake of fast and accessible court proceedings and is one of the ways out of the situation in which society today is distrustful by the judiciary.

Key words: court, civil justice, civil proceedings, videoconference, timely consideration of cases, electronic rule-making, judicial practice.

Вступ. Сьогодні пріоритетним напрямом реформування законодавства України залишається підвищення ефективності судової системи, що є одним із вагомих чинників захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави. Слід зазначити, що судова система буде вважатись ефективною, коли вона повною мірою відповідатиме сучасним реаліям нашого часу, діятиме відповідно до міжнародних стандартів судочинства.

Елементом здійснення правосуддя є визнання, забезпечення прав людини на звернення до суду, що в результаті гарантувало би право на справедливий судовий розгляд, можливість отримати повний та своєчасний захист

її порушених, невизнаних прав та охоронюваних законом інтересів.

Стан дослідження. Питання щодо застосування відеоконференції в судових засіданнях досліджувалось у наукових працях таких вчених: Н. Карпова, К. Архіпової, С. Ширіна, М. Бортуна, О. Толочка, О. Волеводза, В. Маляренка, В. Мурадова, В. Стратонова, Л. Щербини, М. Якимчука та ін. Низка вчених приділяє також увагу перспективам подальшого розвитку електронного судочинства в цивільному процесі, а саме О. Кудрявцева, І. Гавриленко, В. Ярова та інші.

Метою статті є дослідження змісту відеоконференції як невід'ємного елемента доступу громадян до правосуддя та здійснення на його основі аналізу практики щодо

розгляду та вирішення судами справ у режимі відеоконференції.

Методи дослідження. Методологічною базою нашої наукової роботи стали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: формально-логічний метод, який є основою для дослідження значення та сутності режиму відеоконференції; за допомогою теоретико-прогностичного методу ми дослідили теоретичні аспекти режиму відеоконференції в цивільному процесі; використання філософсько-правового методу дало змогу проаналізувати судову практику з розгляду цивільних справ у режимі відеоконференції.

Ми живемо в сучасному світі, де невпинний розвиток інформаційного суспільства вимагає перетворень, змін у різноманітних сферах життя суспільства. Новації нашого життя не оминули і питання щодо здійснення правосуддя, зокрема в цивільному процесі. Насамперед, розглядаючи справи в режимі відеоконференцій, забезпечується доступність учасників процесу, тим самим виконується одна з найважливіших умов судового процесу.

Відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України особа має можливість з'явитися до зали судового засідання особисто або в режимі відеоконференції. Тож буде доцільно для початку дослідити поняття «відеоконференція».

Незважаючи на стрімкий розвиток технологій, порядок розгляду справ у режимі відеоконференції викликав чимало дискусій серед науковців щодо визначення самого терміна «відеоконференція». Ми згодні з думкою А. Сизоненко, який трактує відеоконференцію як «двосторонній відео-, аудіов'язок між двома пунктами, відстань між якими не має значення, у режимі реального часу» [1, с. 96]. Режим відеоконференції широко застосовується на практиці щодо розгляду цивільних справ, адже він виконується за допомогою сучасних телекомунікаційних засобів, де учасники процесу віддалені один від одного.

Під поняттям відеоконференція розуміється певна послідовність чітких дій, «процедура, що виконується за посередництвом телекомунікаційних технологій, де одна особа, що наділена повноваженнями, знаходиться в місці основного провадження, а інша особа, учасник процесуальної дії, перебуває в іншому місці» [2, с. 97]. Це означає, що засідання відбувається без присутності особи в судовому засіданні, за місцем її перебування.

Для того щоб органи судової влади найбільш ефективно здійснювали правосуддя, важливо, щоб держава забезпечила кожне приміщення суду найсучаснішими технічними засобами. Це полегшить доступ до правосуддя та прискорить вирішення справ.

Отже, який порядок участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції? Насамперед учаснику необхідно подати клопотання про участь у такому режимі (воно має бути подано не пізніше п'яти днів до початку судового засідання) та вказати суд, де необхідно забезпечити організацію його проведення (ч. 8 ст. 212 ЦПК України) [3]. А суд, який отримав ухвалу про проведення відеоконференції, зобов'язаний забезпечити проведення відеоконференції.

Ознайомившись із підходами науковців щодо розуміння відеоконференції, можемо виокремити такі її характерні ознаки: 1) здійснюється за допомогою технічних засобів відео- та аудіов'язку; 2) учасники цивільного процесу просторово віддалені (один із них знаходиться поза межами зали судового засідання); 3) відбувається в режимі реального часу; 4) учасники взаємодіють на відстані шляхом обміну інформацією, що здійснюється одночасно. Таким чином, відеоконференція забезпечує реалізацію таких принципів цивільного процесу, як відкритість, гласність розгляду справ, а також своєчасне надсилання судових рішень.

Інформаційні технології дають змогу прискорити судовий процес, мають відповідні ресурси для того, щоб здій-

снення судочинства не перетворилось на таємне дійство за участю заздалегідь визначених акторів [4, с. 113].

Ми бачимо, що розгляд справ у режимі відеоконференції є складовою частиною судових процесів та тісно пов'язаний із забезпеченням принципу доступу до правосуддя, який становить основу сучасної концепції справедливого суду [4, с. 113]. Більш того, він є передумовою утвердження повноцінного й цілісного механізму захисту прав і свобод людини.

Для кращого розуміння суті та значення відеоконференції в цивільному процесі слід розглянути її в контексті позитивних аспектів та наявних недоліків. Сьогодні відеоконференція в цивільному судочинстві як ніколи відіграє важливу роль, оскільки гарантує доступність процесу для всіх його учасників незалежно від місця знаходження, дає можливість заощадити кошти як для учасників процесу, так і для судової влади, зберегти час, що пришвидшить судовий процес та захистить учасників від надмірного затягування процесу, що дуже актуально в нашій країні. Щодо недоліків, то зазначимо, що існує низка питань участі в судовому процесі в режимі відеоконференції, що законодавчо не врегульовано, не всі учасники процесу вміють використовувати новітні технології.

На нашу думку, необхідним є закріплення поняття «відеоконференція» та надання чіткого визначення в Цивільному процесуальному кодексі, що дасть змогу учасникам цивільного процесу однозначно трактувати та розуміти його зміст.

Перед владою, українським суспільством завжди стояло завдання побудови демократичної та правової держави, що є можливим лише з дотриманням основоположного принципу верховенства права. Конституційна реформа 2016 року проголошує, що суди у своїй професійній діяльності повинні керуватися не лише законом, як це було до реформи, а й принципом верховенства права, оскільки саме суд, як ніхто інший, є гарантом забезпечення верховенства права та несе відповідальність за його стан в суспільстві. Ми всі прагнемо того, щоб розгляд справ здійснювався незалежним, безстороннім судом з повагою до честі, гідності та прав людини. Адже вищезгаданий принцип означає домінування права в державі та пріоритет прав людини.

Ми усвідомлюємо, з якою швидкістю впроваджуються в наше життя технології (електронні підписи, електронне судочинство), що стали невід'ємною частиною діяльності органів державної влади, юридичних установ.

Розгляд цивільних справ у дистанційному режимі є сучасним механізмом, ефективним засобом реалізації права особи на доступ до цивільного судочинства та права на справедливий суд.

Вже більше року в Україні впроваджено карантинні обмеження. За цей час у законодавстві України відбулась низка оновлень, які не оминули й питання щодо здійснення цивільного правосуддя.

Сучасні події у світі створюють життєві виклики у забезпеченні прав людини, водночас допомагають нам пришвидшитись у розвитку судових технологій. Ми побачили, що основні зміни припали саме на період поширення коронавірусної інфекції, в результаті якої були прийняті дієві рішення щодо захисту основоположних прав громадян.

Такий елемент судового процесу, як відеоконференція, набув свого розвитку під час введення карантину, коли було забезпечено можливість брати участь у судовому процесі через відеоконференцію не лише в приміщенні суду, який наближений до учасника процесу, а також із місця проживання чи роботи. Це, відповідно, зменшило кількість людей, які відвідують суд, та убезпечило багатьох від зараження. Це положення закріплюється в ч. 1 ст. 212 ЦПК України, де зазначається, що особа може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконфе-

ренції поза межами приміщення суду за умови наявності в суді відповідної технічної можливості [5].

Отже, для участі в судовому засіданні поза межами суду учаснику процесу, перш за все, необхідно: 1) мати цифровий підпис для подальшої реєстрації; 2) перевірити наявність технічних засобів; 3) зареєструватися на офіційному сайті судової влади України (www.court.gov.ua), найпопулярнішою системою є «EASYCON»; 4) подати заяву головному судді; 5) отримати підтвердження про участь, що надсилається на електронну пошту чи номер телефону [5].

Проте не всі учасники процесу можуть брати участь у судовому засіданні поза межами приміщення суду, це стосується свідка, перекладача, спеціаліста, експерта, які під час судового розгляду перебувають виключно в приміщенні суду [3].

Важливим моментом є також запровадження європейського принципу, концепції з організації розгляду справ у цивільному судочинстві ("case management"). Це є актуальним, оскільки українські суди перевантажені, а справи розглядаються протягом тривалого строку. Дана концепція має гарантувати ефективний та швидкий розгляд цивільної справи [6, с. 135].

Все частіше учасники процесу подають документи до суду в електронному вигляді, що є способом пониження розміру ставки судового збору. Тому якщо бажаєш платити менший судовий збір, то цифруй процесуальні документи самостійно [7, с. 13].

Також слід зазначити, що пандемія по-своєму вплинула на доступ до правосуддя, оскільки не всі суди забезпечують рівний доступ до нього. Насамперед це стосується представників ЗМІ, спостерігачів, для яких був обмежений доступ до приміщень суду.

На нашу думку, доцільно було би законодавчо в ЦПК України врегулювати питання про застосування відеоконференції щодо потерпілого, який перебуває за межами країни.

Розгляд цивільних справ у судовому засіданні в режимі відеоконференції стає досить поширеним серед учасників судового процесу, зокрема, у період карантинних обмежень. Позитивним аспектом це є також для органів судової влади, оскільки завдяки використанню режиму відеоконференції знижуються судові витрати та прискорюється судовий процес загалом.

Цивільне судочинство в режимі відеоконференції насамперед означає зручність та доступність для учасників процесу.

Як свідчить досвід зарубіжних країн, режим відеоконференції є ефективним механізмом, засобом спрощення та прискорення розгляду конкретних справ.

Варто зазначити, що не лише в законодавстві України, а й у законодавстві багатьох інших країн світу у зв'язку із сьогодишньою ситуацією відбулися суттєві зміни щодо врегулювання цього питання. Режим відеоконференції як доступ громадян до правосуддя ефективно використовується в багатьох інших державах, таких як Велика Британія, США, Литовська Республіка, Сінгапур тощо.

Касаційний цивільний суд повідомив, що під час розгляду справ у судових засіданнях буде враховувати рекомендації Ради суддів щодо епідеміологічних заходів [8].

У період введення новачок, вдосконалення дистанційного правосуддя суди продовжують свою діяльність.

Пандемія змушує забезпечити від захворювання як працівників судів, так і відвідувачів, та прагнути до дис-

танційної роботи. Наприклад, 26 червня 2020 року Жовтневий районний суд м. Харкова задовольнив клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду. Представник позивача використовував власні технічні засоби, брав участь у засіданні за допомогою системи "EasyCon" [9].

У законодавстві України відсутній чіткий перелік випадків, у яких суд може постановити ухвалу про відмову участі особи такому режимі. Таким чином, кожний випадок – індивідуальний, і лише суд, урахувавши обставини справи, її складність, може дійти висновку про задоволення клопотання. Так, суддя Приморського районного суду міста Одеси дійшов висновку про відмову в задоволенні клопотання, оскільки особа не надала суду достатніх доказів [10].

З огляду на вдалий досвід зарубіжних країн можна говорити, що учасники можуть самостійно переконатися в неупередженості судді у вирішенні справи.

Розгляд справ у режимі відеоконференції здійснюється за допомогою загальнодоступних програм, таких як Skype, Zoom тощо. Використання цих програм учасниками процесу забезпечує їм право брати участь у процесі у віддаленому режимі. Вважаємо, що така тенденція продовжиться та залишиться актуальною і після закінчення карантину.

Такий підхід до організації судочинства з використанням новітніх інформаційних технологій дасть змогу максимально наблизити зацікавлених осіб до судового розгляду справи з одночасною економією людських ресурсів та інтенсифікувати здійснення правосуддя [4, с. 113].

На нашу думку, для успішної реалізації режиму відеоконференції державі необхідно звернути увагу на обладнання залів судових засідань, технічні засоби, щоб судові органи могли здійснювати правосуддя найбільш ефективним способом. Також доцільно закріпити в ЦПК України повноваження судді та секретаря під час дистанційної роботи суду, порядок ідентифікації персональних даних учасників справи.

З огляду на праці науковців можна стверджувати, що перехід українських судів до електронного судочинства, дистанційний розгляд справ є впевненим кроком вперед, проте на даний час є не таким результативним. Можливо, через відсутність рішучості знайти ефективний варіант доступу до правосуддя для всіх громадян.

Висновок. Ми живемо у світі постійних трансформацій, а життєві виклики допомагають пришвидшитись нам у розвитку судових технологій. Так, для забезпечення гарантій відкритості, гласності, а також своєчасного надсилання судових рішень особливого значення набуває процедура розгляду цивільних справ у режимі відеоконференції, мета якої – скоротити строки розгляду справ та забезпечити доступ громадян до правосуддя.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1) застосування відеоконференції покликане не обмежувати особу в доступності до правосуддя, дає змогу переконатися в реалізації принципу безпосередності, неупередженості судді у вирішенні справи;

2) розгляд справ у режимі відеоконференції позитивно впливає на процес здійснення правосуддя;

3) практика показує, що є й певні недоліки, проте їх можна уникнути завдяки подальшим напрацюванням щодо розгляду справ у такому режимі.

Отже, розгляд справ у режимі відеоконференції створює комфортні умови для якісного вирішення спору з дотриманням розумних строків та економією коштів.

ЛІТЕРАТУРА

- Сизоненко А. Відеозв'язок як засіб проведення слідчих дій за межами України. *Право України*. 2003. № 3. С. 96–99.
- Бортун М. Актуальні питання проведення допиту у режимі відеоконференції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1(34). С. 64–70.
- Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 40-41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 04.03.2021).

4. Цісар Г., Дяченко С. Реалізація принципу верховенства права через призму електронного судочинства: теоретичні та практичні підходи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 1. С. 111–114. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2018/tom_1/26.pdf (дата звернення: 07.03.2021).
5. Верховний суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/925995> (дата звернення: 14.03.2021).
6. Песоцька Ю., Дяченко С. Європейський принцип "case management" та необхідність його реалізації в цивільному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 133–136. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/34.pdf (дата звернення: 14.03.2021).
7. Лопушанська К., Дяченко С. Основні аспекти функціонування електронного правосуддя у цивільному судочинстві. *Соціологія права*. 2019. Вип. 3(30). С. 12–16. URL: http://www.soclaw.idpna.kyiv.ua/archive/2019/3/3_2019.pdf (дата звернення: 14.03.2021).
8. URL: <https://rpr.org.ua/news/sudova-vlada-na-karantyni-iak-covid-19-vplynuv-na-ukrains-ki-sudy> (дата звернення: 19.03.2021).
9. Ухвала Приморського районного суду міста Одеси від 5 червня 2019 р. у справі № 522/20027/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82195763> (дата звернення: 19.03.2021).
10. Ухвала Жовтневого районного суду міста Харкова від 26 червня 2020 р. у справі № 639/1830/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90063088> (дата звернення: 19.03.2021).